

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ЕКСПОРТУ СИРОВИНИ ЯК ПРИЧИНА ЕКОНОМІЧНОГО ЗАНЕПАДУ ОКРЕМИХ КРАЇН

Бєлов І.В., студент 4го курсу ІХФ, ЛЕ-51 Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
zigor322@gmail.com

У 1993 році британським економістом Річардом Ауті був введений в економічну теорію термін «Ресурсне прокляття» [1], також відомий як «Парадокс достатку», суть якого полягає в тому, що країни з багатими запасами природних ресурсів мають нижчі економічні показники ніж країни з обмеженою кількістю природних ресурсів, або країни в яких вони практично відсутні. І хоча такі економічно розвинені країни, як США, Австралія, Канада, або ж в ретроспективі Британська Імперія, мали або мають колосальні запаси самих різних видів природної сировини, цей термін яскраво характеризує ситуацію у багатьох країнах світу, а в деяких конкретних країнах забезпеченість ресурсами призвела до повного краху економіки.

Яскравим прикладом таких країн можна вважати Радянський Союз. Після Війни Судного Дня (1973 р.) і наступним за нею нафтовим ембарго зі сторони країн ОПЕК, союзникам Ізраїлю (більшість країн НАТО – основних споживачів нафти в світі), ціна на нафту підскочила на 400% - з 4 до 12 доларів США за барель. Це дозволило СРСР вийти на передові позиції по експорту нафти. Частка нафти та нафтопродуктів у радянському експорті зросла з 17,2% до 32%, що у валютному виразі становило зростання з 414 до 14 млрд долларів США [2]. Виручка з експорту нафти стала основним видом доходу іноземної валюти в країну.

Ісламська революція в Ірані 1979 року, що викликала за собою розрив торгових відносин з країнами Заходу, дала додатковий стимул владі СРСР надалі збільшувати об'єми експорту вуглеводнів. У 1980 році ціна на нафту досягла пікового значення – 35 доларів США за барель, що в перерахунку на сьогоднішній курс становить близько 93 доларів [3]. Проте загальне зменшення споживання нафти у світі, розвиток альтернативної енергетики, збільшення цін на енергоносії, а також політична активність президента США Рональда Рейгана в плані зближення з країнами ОПЕК, призвели до стрімкого падіння цін на нафту, і вже у 1986 році ціна за барель становила 10 доларів і нижче, в перерахунку на сьогоднішній курс – близько 20 доларів за барель [3]. Доходи від експорту нафти СРСР витрачав на інвестиції у власну нафтодобувну галузь, а також закупівлю за кордоном споживчих товарів, які радянська планова економіка не могла виробляти самостійно. Проте слід зазначити, що за таких цін на нафту прибутку не вистачало ні на розвиток галузі, ні на забезпечення населення всім необхідним, свідченням тому був дефіцит товарів, навіть першої необхідності, і як наслідок – початок «Перебудови». Але тоді вже було зрозуміло – ядерна наддержава і біполярна система світового порядку знаходиться на межі краху. Війна в Афганістані, аварія на ЧАЕС, «кольорові революції» в країнах соцтабору, «Серпневий путч», тільки прискорили неминуче.

Правонаступник СРСР – Російська Федерація, країна з чи не найбільшими запасами природних ресурсів в світі також потерпає від залежності від експорту нафти, який складає 40-50% від загального експорту. Внаслідок зниження цін на нафту, що почалося в 2014 році, з 150 до 30-40 доларів США за барель, інфляція в РФ склала 15% в 2015 році, девальвація рубля – 30,1%. Водночас зросла кількість людей, що проживають за межею бідності, приблизно на 50% зменшилось число громадян, що тримають збереження в національній валюті [7]. Станом на 2018 рік, Росія досі не відновилася після економічної кризи.

Серед найсучасніших прикладів краху економіки можна виділити Венесуелу – країну з найбільшим запасом високоякісної нафти в світі. Частка нафти в експорті країни складала 90% [4]. У двохтисячні роки країна переживала своєрідне «економічне диво» - ВВП збільшилось з 201 до 402 млрд доларів, кількість людей за межею бідності зменшилась з 52 до 31% [4]. Проте падіння цін на нафту в купі з тотальним контролем цін, пригнічення усіх секторів економіки на користь нафтодобувного сектору, величезними витратами на соцзабезпечення призвели до повного колапсу економіки. Річна інфляція у 2016 році склала 800% [5], а у 2017 році досягла вже 4000% [4], в магазинах повністю відсутні товари першої необхідності. Здається парадоксальним, але Венесуелі не вистачає іноземної валюти на друк власної. Країна з 2014 року знаходиться в надзвичайно важкій економічній і політичній кризі, під час протестів загинуло вже 120 осіб [4]. Передумов до виходу з кризи наразі немає, соціалістична влада продовжує проводити той же курс, що і на початку цієї кризи.

Серед африканських країн можна виділити Демократичну республіку Конго. Ця країна має найбільші у світі запаси алмазів, кобальту, германію, танталу, також наявні величезні запаси урану, міді, цинку, вольфраму, дорогоцінних металів, нафти, вугілля тощо. Але за свою недовгу історію, Конго отримала незалежність у 1960 році, ця країна майже весь час знаходиться в кращому випадку у стані політичної кризи, у гіршому – в країні проходила громадянська війна. І якими би гаслами не прикривалась та чи інша сторона, головний мотив насправді один – контроль за видобутком та експортом природних ресурсів. Друга конголезька війна (1998-2002 рр.), також відома як «Велика Африканська війна», так чи інакше затронула всі країни центральної і південної Африки, адже громадянська війна за контроль над такою колосальною кількістю цінних ресурсів зачіпає інтереси інших країн. Після де-юре завершення

війни в 2002 році, економічна ситуація почала дещо налагоджуватись, до світової кризи 2008 року. Тоді ціни на метали, вуглеводні значно знизились, що звісно позначилось на економіці ДРК з вкрай негативного боку. Наразі у ДРК, досі де-факто триває війна, різноманітні злочинні угруповання ведуть протистояння з владою і іншими угрупованнями за контроль над родовищами алмазів і танталу, метал цінність якого значно зросла за останні роки. У столиці країни – Кіншасі – лише 20% населення мають роботу, при цьому отримуючи за неї в середньому 8 доларів США на місяць [8]. Транспортна інфраструктура в повному занепаді, через відсутність палива. Лише близько 30% дітей мають можливість відвідувати школу [8]. Демократична республіка Конго за показником ВВП на душу населення займає 185 місце – одне із останніх в світі [9].

У країнах Персидської затоки приріст валового національного продукту на душу населення в 1960-1990-х роках постійно знижувався і на кінець століття становив 1,3 %, в той час як у країнах, що розвиваються, цей показник становив в середньому 2,2% [6]. Проте дані країни, не зважаючи на свою залежність від експорту вуглеводнів, поки не мають передумов до економічної кризи, у зв'язку з грамотним управлінням національною економікою, розвиненою інфраструктурою, високими доходами від туристичного сектору.

Розглянувши вище вказані країни, можна виділити основні причини, що пов'язують забезпеченість країни природними ресурсами, та економічною ситуацією в ній:

- постійні коливання цін на природні ресурси на світовому ринку, часто спричинені політичною ситуацією;
- конфлікти інтересів – контроль за ресурсами зачіпає інтереси різних груп населення, що часто спричиняє політичні, і як їх наслідок – економічні кризи, а в країнах третього світу, такі конфлікти часто переростають в громадянські війни;
- зниження конкурентоспроможності інших галузей економіки, зокрема галузей, що базуються на переробці сировини, що експортується;
- помилки в управлінні, зокрема з боку держави;
- розвиток корупції, що спричинений великими надходженнями грошей внаслідок експорту сировини;
- відсутність мотивації для розвитку інших галузей економіки, так як доходи з експорту до певного моменту дозволяють підтримувати стабільний рівень життя при нинішньому курсі влади;
- низький рівень диверсифікації.

Отже, як показує досвід таких країн, як ОАЕ, Катар, Норвегія, Саудівська Аравія, – залежність від експорту одного виду ресурсу – не вирок. Раціональне та обґрунтоване управління, збалансований розвиток різних секторів економіки, боротьба з корупцією допомагають мати стабільну і надійну економіку, високий рівень життя населення при значній частці природних ресурсів в експорті.

Список використаних джерел:

1. Auty, Richard M. Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis. — London : Routledge, 1993.
2. Ярослав Бутаков. «Как СССР подсел на нефтяную иглу». – 2018. <http://russian7.ru/post/kak-sssr-podsel-na-neftyanyu-iglu/>
3. Mouawad, Jad. Oil Prices Pass Record Set in '80s, but Then Recede, New York Time (8 марта 2008).
4. aif.ru «Экономическое чудо рухнуло с нефтью. Как Венесуэле живется без Чавеса?»
5. Стоян Панчев «Крах экономики Венесуэлы». – 2017. <https://tavex.lv/ru/krah-ekonomiki-venesuely/>
6. Gylfason, T. Natural resources, education and economic development // CEPR Discussion Paper 2594, 2000.
7. Бердникова Л. Ф., Фаткуллина Э. Р. Финансовый кризис 2014—2015 гг. и его влияние на Россию // Молодой ученый. — 2015. — № 11.3. — С. 10-13.
8. Ксения Мельникова. «Черная заря. Самая страшная война современности продолжается до сих пор. О ней все забыли». – 2018. <https://lenta.ru/articles/2018/08/02/congo/>
9. GDP based on purchasing-power-parity (PPP) per capita. МВФ (9.10.2018).